

POETİKA'NIN AMACINI ANLAMAK ADINA KATHARSİS DENEYİMİNE ODAKLANMAK*

Öncü KARAKAYA**

ÖZ

Bir sanat eserini incelemenin en az iki yolu olduğunu söyleyebiliriz: bunlardan ilki, eserin niteliklerine yöneliktir; diğeri ise sanatın estetik değerleriyle doğrudan ilgisi olmayan sonuçlarına yöneliktir. Aristoteles her ne kadar sanat hakkındaki düşüncelerini müstakil olarak kaleme almamış olsa da Poetika adlı eseriyle sanatın felsefi sistemindeki yerini işaret etmektedir. Ancak, filozofun ağırlıklı olarak tragedya özelinde incelemede bulunduğu söz konusu eser birtakım soruları da beraberinde getirmektedir. İlk akla gelen soru şudur: Poetika etik mi yoksa estetik kaygılarla mı yazılmıştır? Bu yazıda, Aristoteles'in sanat hakkındaki düşüncelerinden hareketle yukarıda bahsi geçen soru aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, çalışmamızın ilk aşamasında probleme dair önceki tartışmalar gösterilmiş; arından ise Poetika'yı anlamının en uygun yolu olduğu düşüncesiyle katharsis deneyimine odaklanılmıştır. Yazının sonuç bölümünde ise eserin amacının bireylerin ahlaki karakterlerini nasıl geliştirebileceğini göstermeyi amaçladığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Poetika, etik, estetik, tragedya, katharsis

FOCUSING ON THE EXPERIENCE OF CATHARSIS TO UNDERSTAND THE PURPOSE OF THE POETICS

ABSTRACT

We can say that there are at least two ways to analyze a work of art: the first focuses on the qualities of the work itself, while the second concerns the outcomes that are not directly related to the aesthetic values of art. Although Aristotle did not write an independent work on art, he indicates the place of art within his philosophical system through his work Poetics. However, the work in question, in which the philosopher primarily focuses on tragedy, also raises several questions. The first question that comes to mind is: Was Poetics written with ethical or aesthetic concerns in mind? In this paper, the question mentioned above is sought to be clarified based on Aristotle's thoughts on art. In this context, in the first stage of our study, previous discussions on the problem are presented; thereafter, with the belief that focusing on the catharsis experience is the most suitable way to understand Poetics, attention is directed to it. In the conclusion of the article, it is tried to be shown that the aim of the work is to show how individuals can improve their moral character.

Keywords: Aristotle, Poetics, ethic, aesthetic, tragedy, catharsis

* Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı için sunulan "Platon ve Aristoteles'in Sanat Anlayışlarının -Hakikat Bağlamında-Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Ankara Üniversitesi, Sistemik Felsefe ve Mantık, Yüksek Lisans öğrencisi. E-posta: oncukarakaya@gmail.com. ORCID: 0009-0003-2439-8818. Ankara/Türkiye.

Makalenin geliş tarihi: 02.02.2024

Makalenin kabul tarihi: 21.04.2025

Submission Date: 02 February 2024

Approval Date: 21 April 2025

Giriş

Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik'e*, “her sanat ve her araştırmanın, ve benzer biçimde her eylem ve seçimlerin bir iyiyi arzuladığını” öne sürerek başlar.¹ Bu girişte, her şeyin arzuladığı son erek olarak tariflenen “iyi”, söz konusu şeylerin kendi türlerine özgü amaçlarını gerçekleştirme arzusuna karşılık gelir. Bu durumda, Aristoteles üzerine yapılan bir çalışmada bir eserin amacını sormak, oldukça meşru ve aynı zamanda gerekli bir sorudur; çünkü Aristotelesçi sistemde, bir şeyi anlamak için onun “ne olduğu”nu anlamak yeterli değildir, öte yandan onun “niçin öyle olduğu”nu da anlamak gerekir.² *Poetika*'nın ilk cümlesi, eserin amacını anlamamız için şiir sanatının doğasına odaklanarak başlar :

“Şiir sanatının kendisi ve türleri, her birinin ne gibi bir güce sahip olduğu, şiir güzel olacaksa öykülerin nasıl bir araya getirilmesi gerektiği, ayrıca bölümlerin sayısı ile nitelikleri ve benzer şekilde bu araştırmayla ilgili diğer konular hakkında, önce doğal olarak başta gelen meselelerle söze başlayalım.” (*Poetika*, 1447a)

70

Yukarıdaki girişten anlaşıldığı üzere, Aristoteles'e göre şiir, farklı türlere ayrılan ve her bir türün etkili olabilmesi için bir takım kurgusal tekniklere gereksinim duyan ve kendi doğasını da içinde kapsayan ayrı bir araştırma alanıdır. Dolayısıyla şiirle ilgili, bir şiirin “iyi” olabilmesi için nelerin gerekli olduğu ve şiir sanatına ait diğer konuların neler olduğu da soruşturulmalıdır. Ancak, şu an için söyleyebileceğimiz ilk şey, *Poetika*'nın gayesinin, şiir sanatının ilkelerini farklı türler üzerinden örnekler vererek açıklamak olduğudur.

Bu kısa girişin ardından bir sonraki bölümde, *Poetika* hakkında daha önce öne sürülen fikirleri sunacak ve bunu yaparken tartışmanın merkezindeki sorunu vurgulamayı amaçlayacağım. *Poetika*'nın amacını tam olarak anlayabilmek için eserde incelenen tragedyanın izleyici üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmanız gerektiğini savunuyorum. Aristoteles bu etkiyi *katharsis* olarak tanımlar. Dolayısıyla, *katharsis* etkisini anlamak, *Poetika*'nın etik mi yoksa estetik kaygılarla mı yazıldığını doğrudan ortaya koyacaktır. Kimi yorumcular, *Poetika*'yı edebi metinlerin kılavuzu olarak görürken kimi yorumcular ise eserin Platon'un *Devlet*'ine cevap olarak yazıldığını öne sürmektedir. Tüm bu farklı yorumlar bizi, *Poetika*'nın mesajını anlamanın

¹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 1094a1-3

² Andrew Ford, “The Purpose of Aristotle's Poetics,” *Classical Philology* 110, no 2 (2015): 1-21.

ötesinde filozofun söz konusu eseri hangi gaye ile yazdığını araştırmaya sevk etmektedir. Üçüncü bölümde ise sorunu ele almak ve çözüm getirmek adına özellikle tragedya bağlamında *katharsis* deneyimine ve *eudiamonia* kavramına odaklandım çünkü filozofun sisteminde *eudiamonia* kişinin kendi amacını/potansiyelini (*telos*) gerçekleştirmesi olarak yer buluyor. Bununla birlikte, yine *katharsis* bağlamında, müziğin de dinleyici üzerindeki etkisini göstermeye çalıştım.

Probleme Dair Önceki Tartışmalar

Poetika üzerine yapılan okumalar eserin yazılış amacına ve hitap ettiği kitleye yönelik farklı yorumlar taşımaktadır. Örneğin, Bernard Weinberg, Rönesans dönemi düşünürlerinin *Poetika*'yı Horace'in *Ars Poetica*'sıyla uyumlu hale getirme çabasıyla yorumladıklarını ve bu yaklaşımın, metnin önerici veya normatif bir eser olarak anlaşılmasına yol açtığını dile getiririrken³, 17. ve 18. yüzyılın neoklasik eleştirmenleri ise, *Poetika*'yı şiirsel kompozisyonu düzenlemek için bir rehber olarak görmüşlerdir.⁴ Bu dönemde şiir, doğal olarak belirli türlere ayrılmış ve sosyal roller gibi belirli kurallara uygun olarak düzenlenmiştir. Halliwell ise, "yapılmalı" ya da "şuna odaklanılmalı" gibi ifadelerin *Poetika*'da yirmiden fazla yerde geçtiğine dikkat çeker ve yine de, söz konusu eserin bir kılavuz olarak tanımlanmasının yeterli olmadığını ve kurallar koyma amacı taşımadığını savunur. Halliwell göre, *Poetika*, oldukça küçük bir kitle -Sophokles veya Kritias gibi kültürlü Atinalılar- için yazılmıştır.⁵ Sonuç olarak, *Poetika*'nın yazılış amacı üzerine yorumlar, metnin bir analiz veya çözümleme mi yoksa normatif bir rehber mi olduğu konusunda tarih boyunca farklılıklar göstermiştir.

Bu tartışmaların ışığı altında, eserin ilk cümlesine geri dönebiliriz: "ilkeler"i açıklamak Aristoteles için öncelikli amaçtır. Aristoteles, söz konusu ilkeleri belirlerken birçok yerde eserin, "kendi başına" (*auto te kath' hautó*) ve "izleyiciye uygunluğuna göre" (*kai pros ta theatra*) olmak üzere, bir ayrım yapılması gerektiğini belirtir. Bunların arasında öncelikli olan, şüphesiz ki sanatın kendi doğasına yönelik ilkelerdir çünkü bir sanat eseri yaratılmadığı

³ Bernard Weinberg, "From Aristotle to Pseudo-Aristotle," *Comparative Literature* 5, no 2 (1953): 97-104.

⁴ Ford, "The Purpose of Aristotle's Poetics," 1-21.

⁵ S. Halliwell, *Aristotle's Poetics*, University of Chicago Press, 1998, 37-39.

müddetçe ikincisinin varoluş gerekçesi ortadan kalkar. Bununla birlikte, “Sanatın doğasına uygun olan, doğru olandır” ifadesiyle (1451a9–10), sanatın özüne uygun şekilde üretilen eserlerin “iyi” yapılmış kabul edilmesi gerektiği vurgulanır. Örneğin, oyunların uzunluğunun tartışıldığı yerde, Aristoteles festival süresi gibi dış faktörlerin oyun yazarlarını etkileyebileceğini kabul eder, ancak bu tür dışsal kısıtlamaların şiirsel ya da dramatik sanatın ilkelerini belirlememesi gerektiğini vurgular.⁶ Bunun yerine, eserin uzunluğu onun doğasına uygun olarak belirlenmelidir. Ayrıca *Poetika*, bir sonraki alt başlıkta ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz başka bir dizi ilkeye daha değinir.

Aristoteles’in iyi bir sanat eseri için öne sürdüğü ilkeler, bir tiyatro oyununun sahnede beğeni toplamasına yardımcı olabilir ancak *Poetika*, her şeyden önce, sanatın kendisinin neyi gerektirdiğiyle ilgilidir; izleyicinin neyi talep ettiğiyle ilgili değil. Bu nedenle, eserin giriş cümlesi, şiirin temel ilkelerini belirleme önerisiyle başlar ve bu ilkelere bağlı kalmanın, şiirin iyi olma ihtimalini nasıl ve niçin artırdığını açıklama sözü verir.

72

Bu aşamada sorumuza dönecek olursak; *Poetika* niçin yazılmış olabilir? Ya da bu soruyu Ford’un gündeme getirmiş olduğu gibi, daha özel bir alana çekebiliriz: “*Poetika*, Platon’a bir yanıt olabilir mi?” Eserin girişinde yer alan *kalos* sözcüğü, Yunanca bir şeyin düzgün, erdemli ve yetkin bir şekilde yapıldığını ifade eder.⁷ Bu, filozofun ilgisinin daha çok teknik olduğunu düşündürülebilir. Başka bir ifadeyle, şiirin moral değerlerden ve normlardan bağımsız bir şekilde ele alındığı düşünülebilir. *Poetika*’da şiirin moral ölçütlerden arındırılarak yalnızca teknik açıdan değerlendirildiğine dair yorumlar, eserin Platon’un yasaklarına bir yanıt olarak yazıldığı yönündeki yaygın görüşle örtüşmektedir.⁸ Ford’a göre, bu tür yorumlar iki filozof arasında şiirin doğasına dair süregelen karşıtlık üzerine kuruludur.⁹

Platon’a göre şiir, gerçeğin sınırlı ve çarpıtılmış bir taklididir, duygulara hitap ederek dinleyiciyi yanıltır, dünyanın yanlış bir biçimde kavranmasına neden

⁶ Aristoteles, *Poetika*, 1451a7

⁷ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999, 484.

⁸ *Poetika*’yı Platon’un *Devlet*’ine karşı bir şiir savunması olarak okuma geleneği uzun bir geçmişe sahiptir. Halliwell, Richard Janko, Malcolm Heath ve Martha Nussbaum gibi araştırmacılar, Leon Golden ve Elizabeth Belfiore’nin çalışmalarından yararlanarak, *Poetika*’nın şiirin, ruhu zarara uğratmaktan çok, onun ahlaki karakterini geliştirdiğini göstermeyi amaçladığını ileri sürmüşlerdir. (Ford, “The Purpose of Aristotle’s Poetics,” 1–21.)

⁹ Ford, “The Purpose of Aristotle’s Poetics,” 5.

olur. Aristoteles ise buna karşıt olarak, şiiri ortaya çıkaran yol olan *mimesis* etkinliğinin insanlara doğuştan gelen bir yetenek olduğunu ve herkesin taklit eserlerinden keyif almasının doğal olduğunu öne sürer. Şiirin gerçeklikle olan ilişkisine gelince, Aristoteles, şiirsel imgelerin “gerçeğe uygun olmadıkları” gerekçesiyle eleştiriyi hak ettiğini düşünmez. Bu nedenle, Homeros, Hesiodos ya da tragedya yazarlarının tanrılar hakkında söylediklerinden rahatsızlık duymaz. Tanrılar hakkındaki hikayeler, yanlış, doğru olmayan ve söylenmesi uygun olmayan şeyler olabilir, ama yine de insanların söyledikleridir.¹⁰ Öyle ki, betimlemelerdeki yanlışlıklar ve hatta imkansızlıklar şiirin etkisini daha sarsıcı bir hale getiriyorsa, şiirin amacına hizmet ettiği için makul kabul edilebilir.¹¹ Bu ifadeden anlaşıldığı üzere, Aristoteles’in öne sürdüğü ilkeler, esasında şiirin amacını gerçekleştirmesine hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra Aristoteles, “şiirde doğruluğun, siyasette ya da herhangi başka bir sanattaki doğrulukla aynı türden olmadığını” özellikle vurgular.¹² Filozofun sisteminde siyaset, en yüksek amaç olan iyilikle ilişkili bir sanattır ve ahlaki değerlerin kapsamına dahildir. Bu bağlamda, şiirin siyasetten uzak tutuluyor olması, sanatın ahlaktan ve Platoncu gerçeklik arayışlarından bağımsız olarak değerlendirildiğini düşündürülebilir. Bu nedenle, hocasının sanat anlayışına karşı Aristoteles’in tepkisi, estetik konusunu kendi başına, özerk bir alan olarak görüyor biçiminde yorumlanmıştır.

Crittenden, bu yorumların kaynağının *Poetika*’nın yüzeysel ve kısmi bir okuması olduğunu öne sürer. Ona göre, Aristoteles şiiri, Platoncu bakış açısından, yani şiiri yüksek hakikat ile ahlaki değerlere tamamen tabi kılan anlayıştan kurtarmak ister.¹³ Crittenden’e göre, Aristoteles, şiiri bir sanat olarak tanımakta isteklidir; bu sanat türüne dair ayrı bir inceleme yapmış olması, şiiri kendine has bir sanat olarak tanımalarının göstergesidir.

Stephen Halliwell’e göre, *Poetika*, Platon’un davetine¹⁴ bir meydan okuma olarak anlaşılabilir.¹⁵ Şiirin hem toplum için faydalı olması hem de haz kaynağı olması, temelde etik bir değerlendirmeye işaretler ve bu, şiiri daha geniş bir

¹⁰ Ford, “The Purpose of Aristotle’s Poetics,” 12.

¹¹ Aristoteles, *Poetika*, 1460b25

¹² Aristoteles, *Poetika*, 1460b13-15

¹³ Paul Crittenden, “Ethics and Aesthetics in Aristotle’s Poetics,” *Literature & Aesthetics* 1, (1991): 16.

¹⁴ “Biz, şiirin savunucularına -sanatla doğrudan ilgilenmeyen ama ona hayranlık duyan kişilere- şiirin yalnızca bir haz kaynağı değil, aynı zamanda topluluklara ve insan hayatına bir yarar kaynağı olduğunu gösteren bir savunmayı nesir halinde sunmalarına izin verirdik. Ve bunu hoşgörüyle dinlerdik.” (Platon, *Devlet*, 607d)

¹⁵ Halliwell, *Aristotle’s Poetics*.

bağlamda değerlendirmeyi gerekli kılar. *Poetika*, her ne kadar bir şiir savunusu olarak okunabilse de, filozof söz konusu eserde etik boyuta doğrudan odaklanmaz. Aristoteles, *Poetika*'yı okuyan birinin *Politika* ve *Etik* eserlerini de okumuş olacağını varsayar.¹⁶ Bu varsayımda dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, *Poetika*'nın doğru bir şekilde anlaşılması için, referans gösterilen eserlerdeki fikirlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğidir.

Bir sonraki bölümde, etik ya da siyasi yazılar üzerinden *Poetika* okuması yapmayı amaçlamıyoruz; ancak, Aristoteles'in şiir üzerine düşüncelerini hangi bağlamda öne sürdüğünü anlamaya çalışacağız. Bu nedenle, tragedyanın birey üzerindeki etkisini incelemenin uygun olacağı düşüncesindeyiz; çünkü filozofa göre, şiir teleolojisini muhatabı üzerinden gerçekleştirmektedir.

Tragedya Özelinde *Kátharsis* Deneyimi Olarak Sanat

Bu bölümde ise sanatın diğer veçhesini, yani bir sanat eserinin muhatabı üzerinde yarattığı etkiyi ortaya koyarak, Aristotelesçi sistemde sanatın amacı bağlamında *katharsis*'i ele alacağız ve böylelikle, filozofun şiir anlayışına dair öne sürülen etik ve estetik tartışmaları anlamaya çalışacağız.

Aristoteles, sanatın birey üzerindeki etkisini *katharsis* olarak tanımlamıştır. *Katharsis* sanatın amacını gerçekleştirebilmek için, muhatabına zorunlu olarak yaşatması gereken deneyime karşılık gelmektedir. Bu zorunluluğu tersten okuyacak olursak, *katharsis* deneyimi yaşatmayan sanat eserleri, kendine has amacını gerçekleştiremedikleri için eksik kalmaktadırlar.

Aristoteles'in sanat anlayışında *katharsis* kavramının yerini ve sahip olduğu önemi şöyle ifade edebiliriz: *Poetika*, filozofun sanat üzerine düşüncelerini müstakil olarak ele aldığı tek eser olup, bu eserin hemen hemen bütün bölümleri filozofun en yüce şiir türü olarak gördüğü tragedyaya ayrılmıştır.¹⁷ Aristoteles'e göre, "gerçekliği" ve "hakikati" alıcıya algılanabilir bir şekilde sunan şiir, "insan düşüncesinin en büyük, en evrensel ve kalıcı başarısı" olarak kabul edilir.¹⁸ Öyleyse, bireyin şiir sanatıyla teması, bu dünyanın

¹⁶ Crittenden, "Ethics and Aesthetics in Aristotle's Poetics," 16.

¹⁷ Enise Betül Danış "Aristoteles'in Mimesis Teorisini Doğa, Gaye Ve İşlev Kavramları Üzerinden Okuma Denemesi," *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 27, sy. 53 (Aralık 2022): 1-32. Erişim Tarihi: Aralık 10, 2024. <https://doi.org/10.20519/divan.1077763>.

¹⁸ Danış "Aristoteles'in Mimesis Teorisini Doğa, Gaye Ve İşlev Kavramları Üzerinden Okuma Denemesi," 1-32.

gerçekliğini fark etmesini sağlar. Bununla birlikte, Aristoteles sanatın amacını tragedyaya aracılığıyla gerçekleştirdiğini ve bu sırada kişide *katharsis* deneyimi yarattığını açıkça ifade etmektedir. Bu bakımdan sanatın amacını anlayanın yolu, *katharsisi* anlamaktan geçmektedir.

Katharsis, Yunanca kökenli bir kelime olup, en yaygın haliyle “arınma” veya “temizlenme” anlamına gelmektedir.¹⁹ Aristoteles ise bu kavramı özellikle tragedyaya bağlamında kullanarak, izleyicilerin korku ve acıma duygularını deneyimleyip, bu duygulardan arınması anlamında kullanmaktadır. *Katharsis*, izleyicilerin duygusal bir boşalma ve ruhsal bir temizlenme yaşamalarını sağlar; böylece, hem duygusal hem de ahlaki bir arınma ve denge durumu yaratır. Biz de çalışmamızda *katharsis* kavramını bu anlamda kullanacağız. Bununla birlikte, *katharsis* ile ilgili aklımızda tutmamız gereken diğer bir konu, söz konusu kavramın *Poetika*’da tatmin edici bir tarifinin bulunmadığıdır.²⁰ Bu nedenle, çalışmamızı yalnızca *Poetika*’da yer alan ifadelerle sınırlamayacağız; filozofun sanat anlayışına dair ipuçları yakalayabileceğimiz diğer eserlerinden de yararlanacağız.

Poetika’dan hareketle, Aristoteles’in, tragedyanın amacının izleyicilerde korku ve acıma duyguları uyandırarak, bu duygulardan arınmasını sağlamak olduğunu belirttiğini söylemiştik. Öyleyse, *katharsis* etkisine geçmeden önce, tartışmanın genel bağlamında, filozofun tragedyaya tanımıyla başlayabiliriz:

“Tragedya, ciddi ve kendi içinde tamamlanmış bir eylemin taklididir, (yeterli) bir boyuta sahiptir, her türden sanatsal süsleme ile bezenmiş bir dilde, çeşitli parçalarında bulunarak, anlatım değil eylemle gerçekleştirilir, acıma ve korku yoluyla duygusal arınma sağlar” (*Poetika*, 1449b25-30)

Tragedyanın tanımında yer alan “ciddi” özelliği, bu sanat türünün ahlaki boyutuna karşılık gelir.²¹ Filozofun eserleri üzerine yapılan detaylı araştırmalar,²² kahramanların eylemlerinin mutluluk ve mutsuzlukla doğrudan ilişkili olduğuna ve *Poetika* ile *Nikomakhos’a Etik* arasında bir analogi bulunduğuna işaret eder.²³ Rorty’e göre, tragedya *Nikomakhos’a Etik*’te felsefi

¹⁹ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 498.

²⁰ S. H. Butcher, *Aristotle’s Theory of Poetry and Fine Art*, 4. Baskı, London: Macmillan, 1932, 242-243.

²¹ S. H. Butcher, 1932; Kokkos, 2021; Rorty, 1991

²² A. Rorty, 1991; Nussbaum, 2001

²³ M. Papadopoulou, “Aristotle & Meaningful Art,” *Adult Education Critical* 2, no 2 (2022): 34-46.

olarak savunulan görüşün dramatik bir temsilidir; erdemli kişinin en kötü talihsizliklerde bile soyluluğunu koruyabileceğini belirtir.²⁴ Tragedyalar genellikle ahlaki çatışmaları ve karakterlerin ahlaki zayıflıklarını işler. İzleyiciler, karakterlerin trajik hatalarını ve bu hataların sonuçlarını görerek empati kurarlar. Bu süreçte, izleyiciler kendi ahlaki değerlerini sorgular ve dersler çıkarırlar. Bu bakımdan *katharsis*le ilgili mutabık olunan düşünce, kavramın duygusal yönü olduğu kadar ahlaki yönünün de bulunduğudır. Kavramın önemiyle ilgili bir diğer ortak kabul ise, Aristoteles’in izleyicilerin duygularını bastırmalarından yana olmadığı üzerinedir.²⁵ Filozof bu konuda tavrını belli ederek, insanların duygularını dışavurmaları yoluyla, toplumun söz konusu duygulardan arındırılması ve ruh hallerinin dengede tutulması gerektiğini ifade etmektedir.

Aristoteles, seyircinin duygularını bastırmaması ve *katharsis* eylemini deneyimlemesi için gerekli olan birkaç önemli öğeye vurgu yapar. Genel haliyle tragedya, birbirini tamamlayan altı öğeden oluşmaktadır: “olay örgüsü”, “karakter”, “sahne düzeni”, “düşünce”, “anlatım” ve “şarkı”. Ancak eylemin taklidi, olay örgüsüyle sergilendiği için, tragedya daha çok olay örgüsüyle özdeşleşmiş bir sanattır. Diğerleri ise olay örgüsü içerisinde anlam kazanmaktadır. Aristoteles’in ifadeleriyle, “Olay örgüsü tragedyanın temelidir, canı gibidir (...) Tragedya eylemin taklididir; özellikle bundan ötürü eyleyenlerin taklididir.”²⁶

Her şeyden önce, tragedyanın olay örgüsü izleyicinin ilgisini çekecek türden olmalıdır. Söz konusu korku ve acıma duyguları kimi zaman sahne dekoru ya da kostüm ile sağlanabiliyor olsa da, Aristoteles’e göre, ideal olan olay örgüsüyle yaşatılan deneyimdir.²⁷ İdeal olan olay örgüsü, karmaşık bir yapıya sahip olmalıdır.²⁸ Karmaşıklık, izleyicinin dikkatini çekmeli ve merakını uyandırmalıdır. Bu karmaşıklık, beklenmedik olaylar (*peripeteia*) ve karakterlerin tanınması veya farkındalık kazanması (*anagnorisis*) ile derinleştirilmelidir.²⁹ Bu noktada Aristoteles, tragedya ozanının yazması gereken kurguyu şöyle ifade eder: “Ne erdemli kişiler mutluluktan felakete

²⁴ Amélie O. Rorty, “The Psychology of Aristotelian Tragedy,” *Midwest Studies in Philosophy* 16, no 1 (1991): 53-72.

²⁵ Butcher, *Aristotle’s Theory of Poetry and Fine Art*, 243-246.

²⁶ Aristoteles, *Poetika*, 1450b35-5

²⁷ Aristoteles, *Poetika*, 1453b-1

²⁸ Aristoteles, *Poetika*, 1453b

²⁹ Aristoteles, *Poetika*, 1450a-10

düşmüş olarak gösterilmeli; çünkü böyle bir hal, korku ve acıma değil tersine yalnızca öfke uyandırır, ne de kötü kişiler felaketten mutluluğa ermiş olarak gösterilmeli, çünkü böyle bir şey asla trajik olmazdı".³⁰ Olması gereken, iyi sayılabilecek bir karakterin, bilinçsizce işlediği bir suçtan ötürü, baht dönüşü (*peripeti*) yaşamasıdır. Nihayetinde ise olaylar mantıklı bir çözüme kavuşmalıdır.

İkinci olarak, tragedyada seçilen karakterlerin birbirleriyle yakın akraba ya da dost olmaları gerekir. Acı verici bir eylem ancak birbiriyle yakın ilişkisi bulunan kişiler arasında gerçekleşir. Diğer durumda, birbirine düşman olan kişiler arasında yaşanan olaylar izleyicide ne korku ne de acıma duygusu uyandırır.³¹ Bununla birlikte seçilen karakterlerin ahlaki yönleri de önem arz etmektedir. Tragedyanın ana karakterleri ne tamamen iyi ne de tamamen kötü olmalıdır. Çünkü, ne tümüyle kötü bir karakter seyircide acıma duygusu yaratır ne de tümüyle iyi bir karakterin rol aldığı olay örgüsü ilgi çekici olur.³² Bu nedenle, seçilen karakterlerin ahlaki yönleri izleyicinin kolayca empati kurmasını sağlayacak değerde olmalıdır. Aristoteles, karakterle kurulan empatinin ardından yaşanan yoğun duyguların gücünü -acı duygusu üzerinden-, *Retorik*'te şöyle ifade eder:

77

"Hepsinden çok acı vereni, yargılama anlarında, kurbanların soylu karakterde kişiler olmalarıdır. Böyle kimseleri ne zaman görsek, özellikle acıma hissi uyanır içimizde, çünkü talihsizliklerinin gözlerimizin önüne serilmesi kadar onların suçsuzluğu da talihsizliklerinin bize yakın görünmesini sağlar." (*Retorik*, 1386b-5)

Poetika'da karakterizasyon üç farklı yerde ele alınır: 2. bölümde genel olarak şiir üzerinden, 6. ve 15. bölümlerde ise tragedyaya vurgu yaparak incelenir. Karakter (*ethos*), bireylerin ya da eylemde bulunanların genel ahlaki özelliklerini veya durumlarını ifade eder; kimi zaman ise "bir oyundaki karakterler" ifadesinde olduğu gibi, kişileri ya da eylemde bulunanları, niteliklerinden bağımsız olarak işaret etmek için kullanılır. Aristoteles'in *ethos* terimine yönelik tanımı ilk olarak 6. bölümde karşımıza çıkar:

"Bir oyundaki karakter (*ethos*), eyleyenlerin ahlaki amaçlarını (*prohairesis*) açığa çıkaran şeydir; yani, onların aradığı ya da kaçındığı şeylerin

³⁰ Aristoteles, *Poetika*, 1452b

³¹ Aristoteles, *Poetika*, 1453b-2

³² Butcher, *Aristotle's Theory of Poetry and Fine Art*, 302, 304, 310, 332.

türünü gösterir - Bu nedenle, tamamen ilgisiz bir konuda yapılan bir konuşmada karaktere yer yoktur.” (*Poetika*, 1450b8-10)

Aristoteles’in tanımını yaptığı karakter anlayışının temelde etik bir değere karşılık geldiği görülmektedir. Yukarıdaki pasajda, “ahlaki amaç” olarak çevrilen *prohairesis* terimi, filozofun etik üzerine yazılarının odak noktasıdır. *Prohairesis*, duygulara ve eylemlere yönelik eğilimlere dayalı, bilinçli bir arzu ve niyeti içeren bir seçimdir.³³ Bu seçimler, “erdemli” ya da “kötü” huylu olarak sınıflandırılabilir. *Prohairesis* teriminin, taşıdığı özerk anlamından ziyade, işaret ettiği var oluş formu ile ilişkisi nedeniyle özellikle tercih edildiği düşünülmektedir.³⁴ Söz konusu terimin tercih edilmesine vurgu yapan Reeve’e göre, Aristoteles, *prohairesis* sözcüğünü, “potansiyel olandan aktüel olana geçiş” anlamında kullanır ve sözcük bu yönüyle belirli bir insan eylemini karakterize eder.³⁵ Özetle, Aristoteles, tragedya (ya da şiir) bağlamında etik düşüncelere dayanan bir karakterizasyon anlayışı ortaya koyar. Dolayısıyla, Crittenden’in de belirttiği gibi, Aristoteles’in sanat anlayışının yalnızca estetik değer taşıdığı görüşü yetersiz kalmaktadır. Öte yandan, Aristoteles tragedyadaki karakterleri değerlendirirken eylemlere olduğu kadar düşünce ve duygusal tepkilere de önem verir. Yine de, karakterizasyonun asıl odağında bilinçli tercihleri yansıtan eylem ve duygular yer alır.

Aristoteles’in en çok ısrar ettiği nokta, karakterin -tragedyada olduğu kadar yaşamda da- eylemle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğudur. Çünkü filozofa göre, bir tragedya gerçekte bir hikâyenin canlandırılmasıdır.³⁶ Dolayısıyla, tragedyalarda erdemli ya da kötü huylu olarak karşımıza çıkan karakterler, esasında sergiledikleri eylemlerinin nitelikleriyle tanımlanmaktadır. Örneğin adil olmak, adil eylemlerde bulunmakla ya da cesur olmak cesur eylemlerde bulunmakla kazanılabilir. Kısacası karakter, kendini tam anlamıyla eylemde gerçekleştirebilir ve varlığını eylemde sürdürebilir. Bir diğer ifadeyle, eylem yoluyla varlık kazanan karakter, pratik bir etkinlik içinde bulunmadan varlığını sürdüremez. *Poetika*’nın 6. bölümünde yer alan “tragedya eylem olmadan imkansızdır, ancak... karakter olmadan bir tragedya olabilir” ifadesi Aristoteles’in, karakteri geri planda tutup eyleme odaklandığı şeklinde

³³ Crittenden, “Ethics and Aesthetics in Aristotle's Poetics,” 19.

³⁴ Efe Baştürk, “Aristoteles Düşüncesinde Politik Biyoloji ve Prohairesis,” *Kaygı* 18, no (2019): 206-224.

³⁵ Christopher D. Reeve, *Practices of Reason: Aristotle's Nicomachean Ethics*, Oxford: Clarendon Press, 2002, 149-152.

³⁶ Aristoteles, *Poetika*, 1450a

yorumlanabilir. Böyle bir yorum, “tragedya, ciddi ve kendi içinde tamamlanmış bir eylemin taklididir” tanımıyla tutarlılık gösterecektir.

Ancak, tragedyanın tanımı “ruhları yönlendirme” (*psychagogeî*) gücüyle asıl içeriğini kazanmaktadır. Tragedyanın bu işlevi, bir önceki bölümde incelediğimiz *Poetika*’daki üç aşamalı argümanın üçüncüsüne karşılık gelir: “mimetik eserlerin, izleyici üzerindeki etkisini içeren bir işlevi (*organon*) vardır”. Tragedyanın esas işlevi, seyirciyi kendi içine çekmesi, korku ve acıma duygularını birlikte yaşatmasıdır. Belfiore’a göre³⁷, tragedyanın tanımında yer alan “tamamlanmış” ifadesi, *katharsis* ile ilgili olan amacın gerçekleştirilmesi yoluyla, eylemin tamamlanmasını ifade eder. Aristoteles’e göre, duygusal arınmayı sağlayan tragedyanın esas amacını sağlayabilmesi, yani, kişide ahlaki bir dönüşüm yaratabilmesi için, söz konusu duyguların bir arada olması zorunludur. İzleyici karakterle empati kurar ve başına gelen felaketlerden dolayı ona acır. Benzer olayların kendi başına gelme ihtimalinden dolayı da korku duyar. Dolayısıyla, izleyicinin acıma duygusu karaktere yönelik, korku duygusu ise kendine yöneliktir. Bu iki duygunun tek bir tragedya oyununda hissediliyor olması, izleyicideki ahlaki dönüşümün tetikleyicisidir. Tragedyada seyredilen olayların etkisiyle önce *katharsis* yaşanır, ardından ahlaki bir dönüşüm gerçekleşir. Belfiore’a göre, Aristoteles’in *Poetika* adlı eserinde “trajik *katharsis*” teriminin açıklaması eksiktir.³⁸ Ayrıca filozofun diğer çalışmalarında, duygusal arınmayla ilgili ayrıntılı referans bulunmamaktadır. Ancak, söz konusu eserde, zihinsel *katharsis* süreci, müzikal *katharsis* bağlamında daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Belfiore, zihinsel *katharsis* ve trajik *katharsis* arasında bir ilişki olduğunu belirterek; bu süreci, zararlı olan maddeleri ortadan kaldıran “alopatik tıbbi detoksifikasyon”a benzetmektedir.³⁹ Ona göre, Aristoteles’in *katharsis* kavramını anlamanın en iyi yolu, filozofun biyolojik ve ahlaki kavramlarını yakınlaştırmakla mümkündür.⁴⁰ Bu bağlamda *katharsis*, “bir şeyin doğasına uygun mükemmelliği (*teleiosis*) korumasını veya yeniden kazanmasını engelleyen şeyleri ortadan kaldırma sürecini” ifade eder.⁴¹ Tüm var olanlara ereksel bir neden atfeden Stagiralı filozof için *katharsis*, bireyin ruhsal/duygusal sağlığını korumayı amaçlar.

³⁷ E. Belfiore, *Aristotle on Plot and Emotion*, New Jersey: Princeton University Press, 1992

³⁸ Belfiore, *Aristotle on Plot and Emotion*.

³⁹ M. Papadopoulou, “Aristotle & Meaningful Art,” *Adult Education Critical Issues* 2, no 2 (2022): 34-46.

⁴⁰ Belfiore, *Aristotle on Plot and Emotion*.

⁴¹ Belfiore, *Aristotle on Plot and Emotion*, 340.

Tragedyadan beklenen amaç göz önünde bulundurulduğunda, Aristoteles'in sanat anlayışında tragedyanın yalnızca "eylemlerin taklidi" olmadığı görülmektedir. Tragedyanın başlattığı ahlaki dönüşüm, seyircinin kendi yaşamıyla ve hayata dair bir hakikatle yüzleşmesi sayesinde gerçekleşir. Bu hakikat, seyircinin kendisini başrolde düşünebileceği bir hayat hikayesidir. Kendi hikayesiyle yüzleşme sonrasında, seyircinin karar verme süreci başlar. Seyirci kendi yaşamına projeksiyon tutar; doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü gözden geçirir. Bu bakımdan *katharsis* salt duygusal arınmadan ibaret değildir; tragedyada sergilenen mimetik eylemler sayesinde hayatın gerçekleriyle yüzleşme sürecidir. Nussbaum, "tragedyanın acınası ve korkutucu olanı keşfi aracılığıyla insanın kendini anlamasına katkıda bulunduğunu" belirtir.⁴² Bu bakış açısıyla, uygun duyguların ortaya çıkması, *katharsise* yol açan duyguların ortadan kaldırılması için bir katalizördür ve alıcının kendi *ethosu* bağlamında kahramanla özdeşleşmesini sağlayarak, izleyicinin ön yargılarını sorgulamasına ve düşünmesine yol açar.⁴³ Korku ve acıma duygularının birarada yaşanması *katharsisin* yalnızca bir veçhesidir; bir karar alma süreci başlatmadığı takdirde, söz konusu duyguların deneyimlenmesinin bir anlamı yoktur. Bu bağlamda, *katharsisin* işlevi, alıcıların düşünsel eğilimlerini tetiklemek ve önceden var olan varsayımlarını dönüştürmektir. Öte yandan, bir kişinin yaşamında tecrübe edeceği olaylar ya da duygular sınırlıdır. Fakat tragedya seyirciye kendi yaşamında deneyimleme imkanı bulamadığı olaylarla da yüzleşme fırsatı sunar.

Aristoteles'in sanat anlayışında, "ideal" olarak görülen bir olay örgüsüne sahip tragedya, izleyiciyi iyiye ulaştırma amacı taşımaktadır. Tragedya boyunca izleyici, söz konusu duyguları yoğun bir şekilde yaşar. Bu duygusal yoğunluk tragedyanın mesajını izleyiciye ulaştırdığı önemli bir andır. Sanatçının isteği, mesajın izleyiciye ulaşması ve onun tarafından özümsemesidir. Tüm bu süreçler, sanatçı tarafından tragedyanın amacına ulaşması için özenle yürütülür.⁴⁴

Tragedyanın seyirciye iletmek istediği mesaj, insana, hayata ve ahlaki değerlere yönelik şeylerdir. Bu bakımdan sanatçının hayata dair söylemek istedikleri, esasında tragedyanın var oluş amacını taşımaktadır. Bu nedenle, tragedyada iletilmek istenen mesaj anlaşılır olmalıdır.

⁴² Martha C. Nussbaum, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, 390.

⁴³ Alexis Kokkos, *Exploring Art for Perspective Transformation*, Boston: Brill-Sense, 2021

⁴⁴ Butcher, *Aristotle's Theory of Poetry and Fine Art*, 267-273.

Tragedyanın mesajının özümseilmesi, izleyicinin eserin iletmediği ahlaki ve duygusal dersleri içselleştirmesi anlamına gelir. Bu, izleyicinin tragedyadaki olaylar, karakterler ve temalar aracılığıyla insan doğası, ahlaki değerler ve yaşamın karmaşıklığı hakkında derinlemesine bir anlayış ve farkındalık kazanması demektir. Özümseme süreci, izleyicinin trajik kahramanın hatalarından, mücadelelerinden ve sonuçlarından duygusal ve zihinsel olarak etkilenecek, kendine dersler çıkarmasını içerir. Bu sayede izleyici, kendi hayatına ve davranışlarına dair daha bilinçli ve ahlaki bir perspektif geliştirebilir. Taklit eseri olan tragedyada, izleyicinin olumlu bir ahlaki dönüşüm gerçekleştirmesini kendine amaç edinir.⁴⁵

Aristoteles'in sanat anlayışında, tragedyanın (doğal olarak *katharsis*) amacını serimledikten sonra şu soruyu [*S₁*] sorabiliriz: *Katharsis* önemli kılan şey, seyirciyi hakikat ile buluşturması ise Aristoteles'in sanat anlayışında söz konusu hakikat nedir? *Poetika*, bu hususta belirgin bir cevap vermemektedir. Ancak filozofun diğer eserlerinden hareketle, bu konuda önemli ipuçları yakalayabiliriz. Neticede filozof, *Poetika*'yı okuyan kişinin *Politika* ve *Etik*'i de okumuş olduğunu varsayar. Bu soruya dair ilk ipucunu, tragedyada türlerine atfedilen değerden çıkarabiliriz. Aristoteles, kıymet bakımından tragedyada türleri arasında bir sıralama yapmaktadır. Ona göre, erdemli insanların taklitlerini sunduğu için destan türü sıradan insanların taklidini sunan komedyaya göre daha muteberdir.⁴⁶ Bununla birlikte filozof, seyircinin taklit türlerine gösterdikleri ilgiyi göz önünde bulundurarak, erdemli insanların erdemli insanların işlendiği olay örgüsüne; sıradan insanların ise kendi yaşamlarına benzer olayların işlendiği taklit türlerine ilgi gösterdiğini dile getirmektedir.⁴⁷

Poetika'dan hareketle yakalayabileceğimiz bir diğer ipucu ise şudur: Aristoteles, tıpkı ressam ya da diğer sanatçılar gibi taklitçi olarak görülen tragedyada yazarlarının şu üç olanaktan birini taklit etmeleri gerektiğini söyler: "(i) nesneleri nasıl idiyeler yahut nasılsalar; ya da (ii) nesneleri, *mythos*lara yahut insanların inançlarına göre nasılsalar; yahut da (iii) nesneleri, nasıl olmaları gerekiyorsa." Yukarıdaki ipuçlarını göz önünde bulundurursak "nasıl olmaları gerekiyorsa" ifadesinden anlaşılan şudur: Tragedyada taklit edilen karakterler soylu kişiler olmalıdır. Çünkü tragedyada ciddi/soylu eylemlerin taklididir.⁴⁸ Bir

⁴⁵ Stephen Halliwell, "Aristotelian Mimesis Reevaluated," *Journal of the History of Philosophy* 28, no 4 (1990): 487-510.

⁴⁶ Danış "Aristoteles'in Mimesis Teorisini Doğa, Gaye Ve İşlev Kavramları Üzerinden Okuma Denemesi," 1-32.

⁴⁷ Aristoteles, *Poetika*, 1448b, 1461b.

⁴⁸ Aristoteles, *Poetika*, 1449b25-30

hedefe ulaşmak için yapılan eylem ile bu hedefin gerçekleşme olasılıkları arasındaki dengeyi değerlendirmek, bizi *eudaimonia*, yani iyi ve mutlu bir yaşamın ne olduğu ve nasıl elde edileceği sorusuna götürür.

Gerard J. Hughes, *eudaimonia* kavramını en iyi şekilde "tamamlanmış bir yaşam" ya da yalnızca "tamamlama" olarak çevrilebileceğini ileri sürmüştür.⁴⁹ Her canlı organizmanın kendine özgü bir yapısı (*psykhe*) olduğunu söyleyen Aristoteles, *eudaimonia* ile kişinin kendi potansiyelini gerçekleştirmesini kast etmektedir. İnsan ruhunda bulunan potansiyel kişinin *telos*'udur. Ancak, iyi ve mutlu bir yaşama ulaşabilmek için, insanın kendi potansiyeli kullanması tek başına yeterli değildir, bunları doğru bir şekilde (*kat'aretēn*) kullanması gerekir.⁵⁰ O halde, doğru kişinin potansiyelini doğru şekilde kullanması nasıl mümkün olabilir? *Kat'aretēn* kelimesindeki *aretē*, erdem anlamına gelir ve Antik Yunanca düşüncesinde "mükemmeliyet" anlamında kullanılır. *Nikomakhos'a Etik*'te Aristoteles, *aretē*yi ikiye ayırır: Birincisi ahlaki karaktere (karakter erdemleri), ikincisi ise zekâya (düşünce erdemleri) aittir. Herhangi bir duruma karşı verilen duygusal tepkilerin bütünü karakter erdemleri olarak belirlenir. Ancak bunlar, korku ve haz ya da görme ve koklama gibi doğal eğilimlerin sonucunda verilen tepkiler değil, daha ziyade alışkanlık haline getirilmiş eğilimlerdir.⁵¹ Dolayısıyla Aristoteles'e göre, doğamızda bulunan tepkiler pratikle alışkanlık haline getirilebilir.

Ancak, alışkanlık haline getirilmiş bile olsa ahlaki erdem tek başına *eudaimoniaya* götüren şey değildir. Tatmin olmuş bir yaşam, teorik düşünce ve bilgeliğe (*sophia*) ihtiyaç duyar. Nussbaum'un ifade ettiği gibi, ahlaki yönde kendini eğitmiş insanlar, bu teorik düzeyi farklı durumlarda karar almak için devreye sokabilirler.⁵² Aristoteles'in sisteminde pratik bilgelik, kişinin özümsemiştiği ahlaki değerleri gelecek yaşamında rehber olarak kullanması anlamına gelir ki, kişi yeni bir durumla karşılaştığında kendi bilgisine ve deneyimlerine başvurabilsin. Söz konusu yeni durum, Platon'un karşı çıktığı türden istekler olabilir. Platon'un, hazzın da belli faydaları olabileceğini açık bi şekilde bile getirmedeği yerde Aristoteles, hazları ayırt eder ve erdemli bir seçim ile onların kontrol altına alınması gerektiğini savunur. Dolayısıyla erdem, bilişsel

⁴⁹ Gerard J. Hughes, *Aristotle on Ethics*, New York: Routledge Philosophy GuideBooks, 2001, 21-51.

⁵⁰ Hughes, *Aristotle on Ethics*, 37.

⁵¹ Dairo Orozco, "The Quest for a Poetics of Goodness in Plato and Aristotle," *Ideas y Valores* 61, no 150 (2012): 179-202.

⁵² Nussbaum, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, 305-306.

ve davranışsal bir işbirliği gerektirir. Örneğin ölçülü yemek yemek, hem haz verici hem de erdemli yaşamın bir parçası olabilir. Kısacası *eudaimonia*, isteklerin bastırılmasıyla değil, duygusal unsurların, akıl yoluyla benimsediğimiz değerlerle uyum içinde olmasıyla elde edilebilir.

Eudaimonia kavramının genel yapısını açıkladıktan sonra, şimdi bunun sanatla ilişkisini inceleyebiliriz. Aristotelesçi sistemde duygusal deneyim, şeylerin mükemmel formlarını kavrayabilmek için bir başlangıç noktası olarak kabul edilir. Görünüşler (*phainomena*) dünyası yüksek olanı kavramanın çıkış noktasıdır. Dolayısıyla, iyi yaşam üzerine yapılan etik araştırma, görünüşler dünyasını referans alarak başlayabilir. Nihayetinde “iyilik”, iyilik potansiyeli bulunan şeylerde açığa çıkabilir. Aristoteles’in sisteminde her davranışın kendine has bir amacı (*telos*) bulunmaktadır ve insan, kendi amacını düşünsel faaliyetini harekete geçirmekle sağlayabilir. Bu süreçte *mimesis* olan sanat, insanın potansiyelini hayata geçirmesine yardımcı olmaktadır.

Aristoteles, şiirsel pratiği gerçekten uzaklaştıran ve yanlış yola sürükleyen bir pratik olarak görmektense, erdemli kişilerin yaratılmasında önemli bir görevi yerine getiren eğitsel bir enstrüman olarak görür. Bu bağlamda, tragedyanın soylu eylemleri taklit etmesi, seyircinin bu eylemlerden etkilenecek kendi yaşamlarında daha erdemli davranışlar sergilemelerine yardımcı olur. Şimdi sorumuzu [S_1] cevaplayacak olursak, Aristoteles’in sanat anlayışında tragedyanın yöneldiği hakikatin, kişinin erdemli bir birey olmasına katkı sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada, Aristoteles’in “ahlaki hakikatler” hakkındaki mantığını vurguladığı bir pasajı (*Poetika*) alıntılarak uygun olacaktır:

“Bunların en önemlisi olayların örgüsüdür, çünkü tragedya insanların değil, eylemlerin ve bir yaşamın taklididir, mutluluk (*eudaimonia*) ve mutsuzluk (*kakodaimonia*) da eylemlere bağlıdır; amacı da bir nitelik değil, bir eylemdir. İnsanların şu ya da bu nitelikte olması karakterlerine bağlıdır, ama mutlu olmaları ya da tersinin olması eylemlerine bağlıdır.” (*Poetika*, 1450a10)

Nussbaum, anlamlı trajik eserlerin, “kim olduğumuz (karakterimiz, niyetlerimiz, isteklerimiz, değerlerimiz) ile insan olarak ne kadar iyi bir yaşam sürebildiğimiz arasındaki mesafeyi ve bu yaşamın bizim iyiliğimiz üzerindeki etkisini” incelediğini savunur.⁵³ Aristoteles’e göre, bahsedilen mesafeye odaklanmak insanların gerçek ve en önemli değeriyle ilgilidir. Dolayısıyla,

⁵³ Nussbaum, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, 382.

tragedya değerlidir, çünkü insanlara hakikati sunarak “gerçek bir öğrenme” ve içgörü sağlar.

Aristoteles’in sisteminde, sanat eserinin formu sanatçının zihninde bulundur. Sanatçı, zihninde taşıdığı formu madde ile birleştirerek sanat eserine dönüştürmektedir. Bu, sanatçıyla sanat eseri arasındaki ilişki neticesinde açığa çıkan bir süreç olarak okunmaktadır. Sanatın diğer veçhesinde ise sanat eseri ve muhatabı arasında bir madde-form ilişkisi bulunmaktadır. Tragedya özelinde her sanat eserinin maddesi iyi ya da kötü olarak tarif edilebilecek ahlaki değerlere sahip insandır. Sanat eseri amacını gerçekleştirmek maksadıyla insana birtakım duygular yaşatır, ardında ahlaki bir dönüşüm yaşatacağı süreci başlatır.

Aristoteles’e göre, tragedyanın genel amacı, bireylerin erdemli olmasına katkı sağlamaktır. Ancak bu, yalnızca tragedya için geçerli bir hedef değildir, tüm sanat dalları için geçerlidir. Müzik de bu konuda ortak bir işleve sahiptir. Aristoteles, müziğin diğer sanat dallarına göre daha fazla özen gösterilmesi gereken bir tür olduğunu savunur. Bunun nedeni, müziğin insan duygularını en iyi yansıtan ve şekillendiren sanat dalı olmasıdır. Müziğin farklı makamları (modları) insanların duygusal durumlarını doğrudan etkiler. Bazı makamlar insanları hüzünlendirir, bazıları coşturur, bazıları öfkelenendir ve bazıları dinginleştirir. Bu duygusal etkiler, dinleyicinin ahlaki yapısını ve ruh halini şekillendirir. Müzik, dinleyicilere *katharsis* (duygusal arınma) yaşatarak, sonunda bir dinginlik sağlar. Bu arınma, müziğin insan ruhunu temizleyici ve düzenleyici etkisini gösterir. Aristoteles, müziğin insan ruhu üzerindeki etkilerini düşünerek, kişiyi kışkırtan etkileri nedeniyle üflemeli çalgılara hiç değer vermemiştir. Bu, müziğin ahlaki yapı üzerindeki etkisini kontrol etme isteğinin açıkça göstergesidir. Söz konusu etki, doğru yönlendirildiği takdirde müzik, kişinin erdemli bir birey olmasına katkı sunar ve amacına ulaşmış olur.⁵⁴

Sonuç: *Poetika*’nın Amacını Anlamak

Platon, tiyatronun, özellikle de tragedyanın insan ruhunun dengesini bozduğunu savunur. Öncelikle, sahnedeki karakterlerle özdeşleşen izleyiciler aklın ve geleneklerin otoritesini göz ardı eder ve duygularının kölesi hâline gelir. Bu duygusal yoğunluk, bireyin içsel uyumunu sarsar ve zihinsel sağlığına zarar verir. Platon, bu tür duygusal tepkilerin yalnızca tiyatrodan değil, günlük hayatta da bastırılması gerektiğini öne sürer. Öğrencisi Aristoteles’in sanat anlayışı ise, Murdoch’un ifadesiyle, “ışıldayan sağduyu” gibidir. Aristoteles, sanatın bireyler

⁵⁴ Aristoteles, *Politika*, 1340a-1342b

ve toplum üzerindeki dönüştürücü etkisini sıklıkla vurgular. Ona göre sanat, insanın nihai amacı olan erdemli yaşama ulaşmanın yollarından biridir. Bu nedenle Aristoteles, sanata tıpkı felsefe ve diğer bilimler gibi büyük bir değer atfeder.

Aristoteles, insanların duygularını bastırmaması gerektiğini savunur ve bu yaklaşımı sanat anlayışına da yansıtır. Örneğin tragedyada izleyiciler korku ve acıma duygularını deneyimler ve böylece bu duyguların *katharsis* yoluyla arınmasını sağlarlar. Bu süreç, duygusal bir rahatlama ve ruhsal arınma sağlayarak bireyin hem duygusal hem de ahlaki dengesine katkıda bulunur.

Aristoteles, tragedyanın izleyiciyi içine çekerek başkalarıyla empati kurmasını, ahlaki bir dönüşüm yaşamasını ve hayatın hakikatleriyle yüzleşmesini sağladığını öne sürer. Tragedyada sergilenen eylemler ve karakterlerin yaşadığı olaylar, izleyiciyi kendi yaşamı üzerine düşünmeye ve iyi-kötü, doğru-yanlış kavramlarını yeniden değerlendirmeye yönlendirir. Bu düşünme süreci, yalnızca duygusal bir arınma sağlamakla kalmaz, aynı zamanda izleyiciye yaşamına dair derin bir farkındalık kazandırır. Bu yaklaşım doğrultusunda bir yaratım süreci olarak şiire odaklanan *Poetika*, filozofun bütünlüklü sistemi içerisinde bireylerin ahlaki karakterlerini nasıl geliştirebileceğini göstermeyi amaçladığını ortaya koyar.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Çeviren Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2014.
- Aristoteles. *Poetika - Şiir Sanatı Üzerine* -. Çeviren Ari Çokona ve Ömer Aygün. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Aristoteles. *Politika*. Çeviren Mete Tuncay. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Aristotle. "Poetics." In *The Complete Works of Aristotle*, by Aristotle, edited by Jonathan Barnes, 4965-5019. Princeton: Princeton University Press, 1995
- Baştürk, Efe. «Aristoteles Düşüncesinde Politik Biyoloji ve Prohairesis.» *Kaygı* 18 (1): 206-224, 2019
- Belfiore, Elizabeth. *Aristotle on Plot and Emotion*. New Jersey: Princeton University Press, 1992.
- Butcher, Samuel H. *Aristotle's Theory of Poetry and Fine Art*. Translated by Samuel Henry Butcher. London: MacMillan, 1932.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Crittenden, Paul. *Ethics and Aesthetics in Aristotle's Poetics*, 1991.
- Danış, Enise Betül. «Aristoteles'in Mimesis Teorisini Doğa, Gaye ve İşlev Kavramları Üzerinden Okuma Denemesi.» *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 27 (53): 1-32, 2022. doi:10.20519/divan.1077763.
- Ford, Andrew. «The Purpose of Aristotle's Poetics.» *Classical Philology* 110 (1): 1-21, 2015.
- Halliwell, Stephen. *Aristotle's Poetics*. University of Chicago Press, 1998.
- Halliwell, Stephen. "Aristotelian Mimesis Reevaluated." *Journal of the History of Philosophy*, Ekim: 487-510., 1990. doi:10.1353/hph.1990.0082.
- Hughes, J. G. *Aristotle on Ethics*. New York: Routledge Philosophy GuideBooks, 2001.
- Kokkos, Alexis. *Exploring Art for Perspective Transformation*. Boston: Brill Academic Pub, 2021.
- Nussbaum, Martha. *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*. Cambridge University Press, 2001.

- Orozco, Dairo. «The Quest for a Poetics of Goodness in Plato and Aristotle.» *Ideas y Valores* 61 (150): 179-202, 2012.
- Papadopoulou, Maria. «Aristotle & Meaningful Art.» *Adult Education Critical Issues* 2 (2): 34-46. doi:10.12681/haea.31490, 2022.
- Plato. *Republic*. Translated by Sabahattin Eyüboğlu and Mehmet Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Reeve, C. D. *Practices of Reason: Aristotle's Nicomachean Ethics*. Oxford: Clarendon Press, 2002.
- Ricoeur, Paul. *Zaman ve Anlatı: Bir -Zaman Olay Örgüsü ve Üçlü Mimesis*. Translated by Mehmet Rifat and Sema Rifat. İstanbul: YKY, 2005.
- Rorty, Amelie Oksenberg. "The Psychology of Aristotelian Tragedy." *Midwest Studies In Philosophy* 16 (1): 53-72. doi:10.1111/j.1475-4975.1991.tb00230.x, 1991.
- Weinberg, Bernard. «From Aristotle to Pseudo-Aristotle.» *Comparative Literature* 5 (2): 97-104, 1953.

POETİKA'NİN AMACINI ANLAMAK ADINA *KATHARSİS* DENEYİMİNE ODAKLANMAK
FOCUSING ON THE EXPERIENCE OF *CATHARSIS* TO UNDERSTAND THE PURPOSE OF THE
POETICS
Öncü KARAKAYA